

БОГДАНОВА Н. Г.,
докторант кафедри соціальної філософії
та філософії освіти Національного педагогічного
університету імені М.П. Драгоманова
(Київ, Україна) gileya.org.ua@gmail.com

СВІТОГЛЯДНИЙ ТА АКСІОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ КУЛЬТУРИ ЖИТТЄТВОРЧОСТІ ОСОБИСТОСТІ

У статті визначено сутнісні фундаментальні, необхідні взаємозв'язки і взаємозалежності між світоглядними підвалинами та ціннісно-орієнтаційним контекстом життєтворчості особистості. Встановлено, що цілісність цих понять пов'язана з такою категорією, як духовність, яка у своєму енергетично-вольовому розумінні стає взаємопов'язуючою ланкою між ними. Підкреслено, що життєтворчість, яка є духовно-вольовою основою процесу світоперетворення, завершує утворення цілісного світогляду і системи цінностей. Доведено, що життєтворчість, яка ґрунтується на світоглядних цінностях і переконаннях, дозволяє людині перетворюватися на особистість, яка є духовним ядром людської життєдіяльності.

***Ключові слова:** світогляд, свідомість, аксіологічний аспект, базові цінності особистості, ціннісні орієнтації, культура життєтворчості особистості, активна життєва позиція, формування особистості, духовність, духовний світ людини, життєдіяльність, самотворення, життєреалізація.*

Постановка проблеми. Нестабільність, кризовий стан, які охопили всі сфери життя, зростання емоційних елементів свідомості породжують суперечливі умови становлення особистості, вимагають нових виважених підходів щодо вирішення духовної кризи в суспільстві.

Актуальність дослідження світоглядного та аксіологічного аспекту культури життєтворчості особистості обумовлена потребами подолання своєрідного «духовного голоду», в ситуацію якого потрапило людство в період розгортання глобалізації та інформаційної революції. Численні соціологічні обстеження людства свідчать, що духовні пріоритети перемістились на периферію ціннісних орієнтацій людства, стали майже непомітними на фоні прагматичного світогляду що поступово охоплює все більш широкі кола людей. Останнє негативно позначається на емоційному стані людей, їх ставленні один до одного, оточуючих і до самих себе. «Духовне» в цій ситуації існує, скоріш, як своєрідна мода, захоплення. Повернення людей до дійсних, а не ілюзійних духовних цінностей є завданням, без вирішення якого неможливо говорити про розвиток культури життєтворчості, високу духовну атмосферу, світоглядні основи особистості, загальнолюдські цінності. Духовна криза особистості - це втрата сенсу життя. Гострота вічних питань не залежить від віку. Духовність є найвизначальнішим фактором формування світоглядних і ціннісних орієнтацій

особистості.

Формування мети статті. Тому, метою статті є визначення сутнісних фундаментальних, необхідних взаємозв'язків і взаємозалежностей між світоглядними підвалинами та ціннісно-орієнтаційним контекстом життєтворчості особистості.

Аналіз останніх досліджень. До аналізу категорії світогляду та базових особистісних цінностей у науковому світі зверталася ціла плеяда вітчизняних і зарубіжних учених. Важливими для аналізу цієї проблеми є праці В. Капітона, С. Кримського, П. Макутона, В. Сагатовського, І. Трухіна А. Швейцера та ін. Не менш важливою є концепція екзистенціальних цінностей як цінностей існування людини (Ф. Василюк, Е. Гессерль, М. Каган, А. Маслоу та ін.)

Виклад основного матеріалу. Світоглядні основи життєтворчості особистості є необхідною умовою буттєвого самоствердження людини на ґрунті знань, переконань і вірувань, цінностей та норм, емоційально-вольової складової. Особистісна самореалізація залежить саме від рівня усвідомленості необхідності вибудовування цілісної світоглядної системи перелічених феноменів, які зрештою стають абсолютними ціннісними орієнтирами для реалізації життєтворчих потенцій людини.

Отже, світогляд – це сукупність поглядів і переконань, оцінок і норм, ідеалів і принципів, які визначають ставлення людини до світу та регулюють її поведінку у повсякденному житті. Більше того, світогляд являє собою складне духовне утворення, яке дозволяє людині не просто виокремити себе зі світу в якості суб'єкта, але й відчутти свої світоперетворюючі і життєтворчі можливості, тобто усвідомити необхідність для власної самореалізації шляхом творчого ставлення як до об'єктивної реальності, так і до власного духовного світу. «Світогляд – це не тільки зміст, але й спосіб усвідомлення дійсності, а також принципи життя, що визначають характер діяльності. Найважливішими компонентами світогляду є ідеали як вирішальні життєві цілі. Характер уявлень про світ сприяє постанові певних цілей, з узагальненням яких утворюється загальний життєвий план, формуються ідеали, що надають світогляду дієвої сили [1, с. 8]».

Таким чином, життєтворчою основою світоглядних знань і переконань людини є її ціннісно-орієнтаційні спрямування та волевиявлення. Саме рефлексивне самоусвідомлення фундаментальних цінностей особистості перетворює людину з об'єкта, якому нав'язуються світоглядні і суспільні норми та цінності, на суб'єкт життєтворчості, який здатен, звільняючи творчу і вольову енергію, визначати глибинні мотивації та спонукання як своїх мисленнєво-чуттєвих, так і діяльно-практичних проявів. Отже, аналіз різнорівневої структури світогляду як духовно-практичного феномену з виділенням таких структурних рівнів, як світовідчуття, світосприйняття, світорозуміння і світоперетворення, дозволяє нам зробити висновок про те, що на будь-якому рівні світоглядної активності людина, прагнучи до власної онтологічної актуалізації у світі, звільняє свою творчу енергію, в якій відбувається поєднання всіх світоглядних елементів. Загалом, у теоретичній літературі дотримуються такої структури світогляду: «цінності і знання

(картина світу) – ідеали, ідеї, принципи – волі і установки – поведінка в цілому (світ вчинків) [2, с. 21]». Для того, щоб ця структура набула цілісного першофеноменального характеру, людина повинна докласти особистісних зусиль і на основі творчо-вольових енергій утворити певну світоглядну цілісність, яка буде визначальним фактором людської життєдіяльності. Особистісна життєтворчість як раз є рушійною силою створення такої світоглядної цілісності, адже саме вона є проявом самоідентифікаційних і самореалізаційних енергій.

Окрім того, завдяки активній життєтворчості людина не просто включається в процес пізнання оточуючої дійсності і самої себе, але й намагається створювати універсальні культурні феномени, що складають комунікативну сферу життєдіяльності людства, тим самим актуалізуючи себе як загальнопланетарну, загальнокосмічну істоту. «Оволодіваючи культурою, кожен з нас включається у світ значень і смислів, актуалізує у власній діяльності універсальну систему значень. Ідеал та світоглядна цінність і є формою такої актуалізації [3, с. 41]». Таким чином, життєтворчість особистості не просто має у своїй основі світоглядні ідеї, принципи і переконання, а є процесом їх активного формування та втілення, процесом, який дозволяє людині наближати наявний світ до бажаного ідеалу, теоретично обґрунтованого і раціоналізованого образу, що дозволяє самореалізуватись як життєтворчій та світоперетворюючій істоті, центральному елементу світобудови.

Саме людина здатна на основі власних внутрішніх потреб і вольових зусиль ставитися до дійсності духовно-творчо, тобто перетворювати реальність завдяки змістовно-ціннісному впливу на світ, сповнений смислів, ідеалів, переконань, цінностей. Саме з такої життєтворчості витікає необхідність світоглядного обґрунтування власного існування у особистості. Наша внутрішня потреба у життєтворчості саме і проявляється в системно-цілісному та оціночному підході до дійсності, у світоглядному ставленні до об'єктивної реальності і власного внутрішнього світу. «Наше відношення до світу, як воно відображається у визначеності нашої волі до життя, коли вона прагне пізнати себе в мисленні, – це і є світогляд. Світогляд витікає з життєствердження, а не життєствердження зі світогляду [4, с. 87]». У світоглядній духовній цілісності знань, ідеалів, переконань, цінностей саме і проявляються життєтворчі, життєстверджувальні можливості особистості як суб'єкта самотворення та культурно-історичного процесу.

Отже, світогляд має фундаментальний, необхідний зв'язок з процесом творення і формування аксіологічної сфери людської життєдіяльності та життєтворчості. «Світогляд особистості є системою її ціннісних орієнтацій. Як найбільш загальна форма організації діяльності, світогляд являє собою систему ідеалів, яким людина слідує у житті. Будучи духовно-практичним відбиттям світоглядних ідей, світоглядні ідеали становлять духовно-практичний рівень світогляду: вони визначають життєву програму людини, втілюють кінцеві цілі її життєдіяльності, головні вимоги особистості, класу, суспільства, бажаний і дійсний образ суспільного та особистого життя (ідеал суспільства і ідеал особистості) [1, с. 307]». Таким чином, світоглядна основа життєтворчості

особистості має свій сутнісний прояв у формуванні її базових цінностей, які, в свою чергу, являють собою орієнтаційну основу особистісної життєреалізації у різноманітті форм практичного освоєння світу.

Світоглядні ідеали і базові особистісні цінності виступають у формі почуттєво-узагальнених образів, в яких бажане відображається як існуюче, як дійсне та які регулюють ставлення людини не тільки до майбутнього, але й до теперішнього і минулого, є потенціальними нормами, взірцями поведінки. «Будучи уявленнями про досконалу цінність, конкретно-історичні істини добра і краси служать для людини засобом оцінки дійсності, виявляють її ставлення до реальних явищ [1, с. 307]». Базові цінності особистості, таким чином, становлять собою найзагальніші орієнтири самореалізації особистості, будучи необхідною умовою її самостворення і життєтворчості. Цінності особистості стверджують систему її світоглядних орієнтирів, під якими розуміється сукупність найважливіших якостей внутрішньої структури особистості, що є для неї особливо значимими. Такі ціннісні орієнтації утворюють певну основу свідомості і поведінки особистості, безпосередньо впливають на її розвиток, являються фундаментом її життєдіяльності та життєтворчості. При цьому, відповідно до конкретної, індивідуальної ієрархії цінностей, спостерігається відносний характер ціннісних орієнтацій. Тобто, кожна особистість має достатній ступінь вольової можливості вибудовувати власну ціннісну ієрархію і аксіологічну структуру. Але так чи інакше конкретна система ціннісних орієнтацій та їх ієрархія є регуляторами розвитку особистості. Вони служать критерієм норм і правил поведінки особистості, в міру яких відбувається її соціалізація.

Соціалізація особистості як один з елементів життєтворчості включає засвоєння соціального досвіду та її соціальну активність на основі світоглядно-ціннісного перетворення даного досвіду. У цьому сенсі соціалізація збігається з розвитком особистості. Ідеали, норми, засоби і цілі, що постають як базові цінності особистості, утворюють систему її ціннісних орієнтацій, стрижень її свідомості і є імпульсом її дій та вчинків. Найважливішим моментом соціалізації є самоактуалізація особистості. Самоствердження особистості, а також процеси світоперетворення і життєтворчості безпосередньо залежать від формування аксіологічної основи особистості як духовної цілісності, яка створює світоглядну сферу основоположних ідеалів, переконань, вірувань, тобто так званих першофеноменів, що роблять для людини можливим самоствердження і самоідентифікацію шляхом активного ставлення до світоформування та життєтворчості. Таким чином, становлення особистості і її базових цінностей відбувається в безпосередній залежності від життєтворчих потенцій людини та її базових світоглядних знань і переконань. Формується саме особистість, яка в подальшому здатна, звільняючи творчо-духовну енергію, стверджувати і реалізовувати у процесі життєтворчості власні цінності, ідеали тощо. «Формується не світогляд, а особистість з її переконаннями і життєвими установками; тому світогляд може мати місце тільки там, де існує «само», тобто самознаходження, самовиховання, саморозвиток, самовдосконалення, самоосвіта, самообмеження [1, с. 6]».

На основі базових цінностей особистості відбувається один з найважливіших світоглядних духовних процесів, який полягає в тому, що зовнішній світ в усій його об'єктивності й внепокладеності перетворюється на світ ідеальних явищ свідомості, тобто на духовне підґрунтя життєтворчості як процесу особистісної самоактуалізації у світі. «Особистість здійснюється як трансформація зовнішнього світу у внутрішній. І справа тут не тільки в її космічній відкритості. Особистість, з одного боку, протиставляє стихійності, випадковості та фатальним наслідкам зовнішніх обставин зразки осмисленості, гармонії, надії та віру в кращу перспективу, які притаманні внутрішньому світу людини. А з іншого, – у своєму самобудівництві осмисленого існування відкриває зовнішньому буттю можливість засвідчення, виявлення в якості особливого, альтернативного світу [5, с. 37]».

Таким чином, процес формування світогляду і базових цінностей особистості є глибоко духовною, саморефлексивною діяльністю, яка в основі своїй має енергію життєтворчості. Саме ця енергія створює можливість цілісного світорозуміння і активного світоперетворення. Отже, саме процес життєтворчості є головним чинником та структуротворчим фактором формування світогляду і базових цінностей особистості. Життєтворча сила особистості дозволяє свідомо ставитися до систематизації свого ціннісного середовища, що веде до його цілісної структуризації. «Сукупність ідей складає у свідомості людини не просто випадкову сукупність, але являє собою конструкцію, яка неминуче влаштовується за законами мислення, що використовує асоціативні зв'язки і логічні співвідношення, тобто певну систему з відношеннями співвідпорядкування підсистем та окремих ідей [6, с. 47-48]».

Інтегративною ж основою, на якій відбувається вибудовування і формування аксіологічної єдності особистості, на нашу думку, є духовність як феномен світоглядного осягнення та усвідомлення беззаперечної єдності особистості і світу, особистості і природи, особистості і суспільства. «Регулятивне значення цінностей тим більше, чим вище рівень духовності – і у людського роду, і у окремої людини, котра повторює його логіку розвитку [7, с. 191]». Таким чином, аксіологічний світ особистості, перебуваючи під впливом зовнішніх природних і соціокультурних чинників, що в своїй безмежній різноманітності розщеплюють його, перетворюється на цілісність лише завдяки духовному зусиллю, яке людина може здійснювати тільки в процесі життєтворчості. Формування світогляду і базових цінностей особистості знаходиться під впливом зовнішніх, об'єктивних факторів, але в основі своїй має все ж таки особистісні характеристики та духовно-вольові потенції. Саме у процесі такого формування здійснюється процес життєтворчості, який створює чітку світоглядну і життєву позицію особистості. «Крім знань про картину світу та самосвідомість, світогляд включає в себе також те, що прийнято називати життєвою позицією особистості, світогляд якої стає способом визначення власної життєвої позиції, визначальником способу участі в подіях у світі.

Життєва позиція і стратегія довготривалої поведінки особистості складається під впливом багатьох факторів. Але головними є світоглядні ідеали. Особистість пробує знайти шлях до задоволення власних інтересів

таким чином, щоб не вступати в протиріччя з цими ідеалами. У свідомості особистості складається дуже своєрідна система знань, цінностей, оцінок, установок, які у своїй сукупності являють собою модель практичного ставлення людини до дійсності [3, с. 10]». Таким чином, ключовим чинником формування світоглядних підвалин і ціннісно-орієнтаційних основ життєтворчості особистості є внутрішній, духовний світ людини, який здатен на основі ідеалів, переконань і вірувань перетворювати об'єктивну реальність таким чином, що вона стає не відчуженим, зовнішнім світом, а значимим для людини, сповненим абсолютних значень, цілей та цінностей. Життєтворчість в такому розумінні можна тлумачити як процес гуманізації, людинонаповнення світу.

Роблячи висновки, варто зазначити, що при аналізі можливих взаємозв'язків між такими явищами духовно-практичного життя людини, як світогляд, базові цінності особистості і життєтворчість, встановлено, що цілісність цих понять пов'язана з такою категорією, як духовність, яка у своєму енергетично-вольовому розумінні стає взаємопов'язуючою ланкою між ними.

Визначено сутнісні фундаментальні, необхідні взаємозв'язки і взаємозалежності між світоглядними підвалинами та ціннісно-орієнтаційним контекстом життєтворчості особистості і доведено, що життєтворчість, яка ґрунтується на світоглядних цінностях і переконаннях, дозволяє людині перетворюватися на особистість, яка є духовним ядром людської життєдіяльності, тобто на основі ціннісно-вольових зусиль визначає здатності людини до свободи, творчості, до формулювання цінностей власного життя, зрештою, до самоповаги і відчуття власної гідності та значущості.

Висновок. Таким чином, на основі дослідження аксіологічного аспекту культури життєтворчості особистості доведено, що життєтворчість особистості, яка є духовно-вольовою основою процесу світоперетворення, що завершує утворення цілісного світогляду і системи цінностей, є феноменом, необхідним для онтологічної актуалізації особистості в універсумі світоглядних смислів і цінностей.

СПИСОК ВИКОРСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Світогляд і світ людини: Колективна монографія / За загальною редакцією доктора філософських наук, професора В. П. Капітона. – Дніпропетровськ: ДДФА, 2008. – 324 с.*
2. *Сагатовский В. Н. Философия развивающейся гармонии: философские основы мировоззрения. В 3ч. Ч.1: Введение: философия и жизнь / В. Н. Сагатовский. – СПб.: Издательство С.-Петербургского университета, 1997. – 224 с.*
3. *Макутон П. Я. Світогляд, його формування і виховання / П. Я. Макутон.–К.: Інститут системних досліджень освіти, 1994. – 123 с.*
4. *Швейцер А. Культура и этика. Философия культуры. Часть вторая / Альберт Швейцер // Швейцер А. Благоговение перед жизнью. – М.: Прогресс, 1992. – С. 82-239.*
5. *Кримський С. Б. Запити філософських смислів / Сергій Кримський. – К.: Видавництво ПАРАПАН, 2003. – 240 с.*
6. *Трухин И. А. Личность как система идей. Научное издание / И. А. Трухин. – К.: КМЦ «Поэзия», 2009. – 508 с.*
7. *Каган М. С. Философская теория ценностей / М. С. Каган. – СПб.: Петрополис, 1997. – 205 с.*

REFERENCES

2. *Outlook and the world of man: collective monograph / general editorship of Dr. of philosophy, Professor p. Kapitonova. - Dnepropetrovsk: DDFA, 2008. – 324 s.*
3. *Sagatovsky V. N. Philosophy of developing harmony: the philosophical foundations of world-view. In 3:00 H. 1: Introduction: philosophy and life / V. N. Sagatovsky. -Spb: Publishing House of St.-Petersburg State University, 1997. -224 s.*
4. *Makuton P.YA. Worldview, its formation and education / P.YA. Makuton.: Institute for system studies of education, 1994. – 123 s.*
5. *Schweitzer A. Culture and ethics. Philosophy of culture. Part two // Albert Schweitzer / Schweizer A.Reverence for life. - M.: Progress, 1992. - P. 82-239.*
5. *Krymskiy S. B. Requests for philosophical meanings / Sergiy Krymskiy. – K.: PARAPAN, 2003. -240 s.*
6. *Trukhin I.A. Personality as a system of ideas. Scientific publication / I.A. Trukhin. - K.: СМС "Poetry", 2009. -508 p.*
7. *Kagan M. S. Philosophical theory of values / M. S. Kagan. - Spb.: Petrópolis, 1997. - 205 s.*

БОГДАНОВА, Н. Г. - докторант кафедры социальной философии философии образования Национального педагогического университета имени М. П. Драгоманова (Киев, Украина) gileya.org.ua@gmail.com

МИРОВОЗРЕНЧЕСКИЙ И АКСИОЛОГИЧЕСКИЙ АСПЕКТ КУЛЬТУРЫ ЖИЗНЕТВОРЧЕСТВА ЛИЧНОСТИ

В статье определены существенные фундаментальные, необходимые взаимосвязи и взаимозависимости между мировоззренческими основами и ценностно-ориентационным контекстом жизнетворчества личности. Установлено, что целостность этих понятий связана с такой категорией, как духовность, которая в своём энергетическо-волевом понимании становится взаимосвязующим звеном между ними. Подчёркивается, что жизнетворчество, которое является духовно-волевой основой процесса миропревращения, завершает создание целостного мировоззрения и системы ценностей. Доказано, что жизнетворчество, которое основывается на мировоззренческих ценностях и убеждениях, позволяет человеку превращаться в личность, которая является духовным ядром человеческой жизнедеятельности.

Ключевые слова: мировоззрение, сознание, аксиологический аспект, базовые ценности личности, ценностные ориентации, культура жизнетворчества личности, активная жизненная позиция, формирование личности, духовность, духовный мир человека, жизнедеятельность, самосоздание, жизнераализация.

BOGDANOVA, NATALIYA - doctoral student of Chair of social philosophy philosophy of Education National Pedagogical University named after M. Dragomanov (Kyiv, Ukraine) gileya.org.ua@gmail.com

THE IDEOLOGICAL AND AXIOLOGICAL ASPECTS OF CULTURE OF VITAL CREATIVITY PERSONALITY

Instability, crisis that invaded all areas of life, increase of emotional elements of consciousness give rise to conflicting terms of personality development, require new balanced approaches to address the spiritual crisis in society. Relevance of the research of world-view and axiological aspects of life creation culture of individual is stipulated by the needs to overcome a kind of "spiritual hunger" in a situation where mankind fell during the deployment of globalization and the information revolution. Numerous sociological surveys show that spiritual priorities relocated to the periphery of human value orientations, became almost invisible against the background of a pragmatic worldview that gradually covers a wider range of people. Last affects emotional state of people, their relation to each other, to others and themselves. "Spiritual" in this situation is rather a kind of fashion, passion. Return of people to real not illusional spiritual values

is a task without which it is impossible to talk about the culture of life creation, high spiritual atmosphere, world-view basis of personality, human values. Religious identity crisis - a loss of meaning in life. The severity of the eternal questions does not depend on age. Spirituality is the most determining factor in the formation of world-view and value orientations of individual. Therefore, aim of the article is to define true fundamental necessary linkages and interdependencies between the world-view foundations and value-orientation context of life creation of personality. World-view basis of life creation of an individual is an essential condition for existential self-assertion of human on a basis of knowledge, opinions and beliefs, values and norms, emotionally-volitional component. Personal self-realization depends on the level of awareness of the necessity of building a coherent world-view system of above phenomena, which ultimately become the absolute value orientations for the realization of live creation potential of a person. Consequently, world-view is a set of attitudes and beliefs, estimates and norms, ideals and principles which define human's relationship to the world and govern its behavior in everyday life. Moreover, worldview is a complex spiritual formation that allows a person not just to isolate themselves from the world as a subject, but also to feel their world changing and life creation possibilities that is to understand the need for personal fulfillment through creative attitude as to objective reality, and to their own spiritual world. Thus, a key factor in shaping world-view foundations and value-orientation basis of the of life creation of individual is internal, spiritual world, which could based on the ideals, convictions and beliefs transform objective reality in a way that it is not alienated, outside world, and significant for a human, full of absolute values, goals and values. Life creation in this sense can be interpreted as a process of humanization of a world. In making conclusions, it should be noted that during analysis of possible links between such phenomena of spiritual and practical life as world-view, core values of a personality and life creation, it was found that the integrity of these concepts is associated with such categories as spirituality, which in its energy-volitional sense is an interlink between them. Essential fundamental, necessary relationships and interdependence between the world-view foundations and value-orientation context of life creation of a personality were defined and proved that life creation which is based on values and beliefs, allows a person to become a person who is the spiritual core of human life activities that is based on value-willpower efforts determines human capacity for freedom, creativity, formulation of values of their lives, ultimately, to self-respect and a sense of dignity and worth. So based on research of axiological aspect of culture of life creation of a personality it was proved that life creation of an individual which is a spiritual foundation for the strong-willed world change, completing the formation of a holistic world-view and value system is a phenomenon necessary for the ontological actualization of personality in the universe of world-view meanings and values.

Keywords: ideology, consciousness, axiological aspect, basic values of personality, values orientation, culture of vital creativity personality, active living position, formation of personality, spirituality, spiritual world of a person, vital activity, self-creation, life-realization.

Стаття надійшла до редколегії 17.11.15

Прийнята до друку 22. 11.15